

KALMISTOPIIRI

Ainutlaatuinen porvaristalojen pohjapiirros 1600-luvun Turusta

Veli Pekka Toropainen

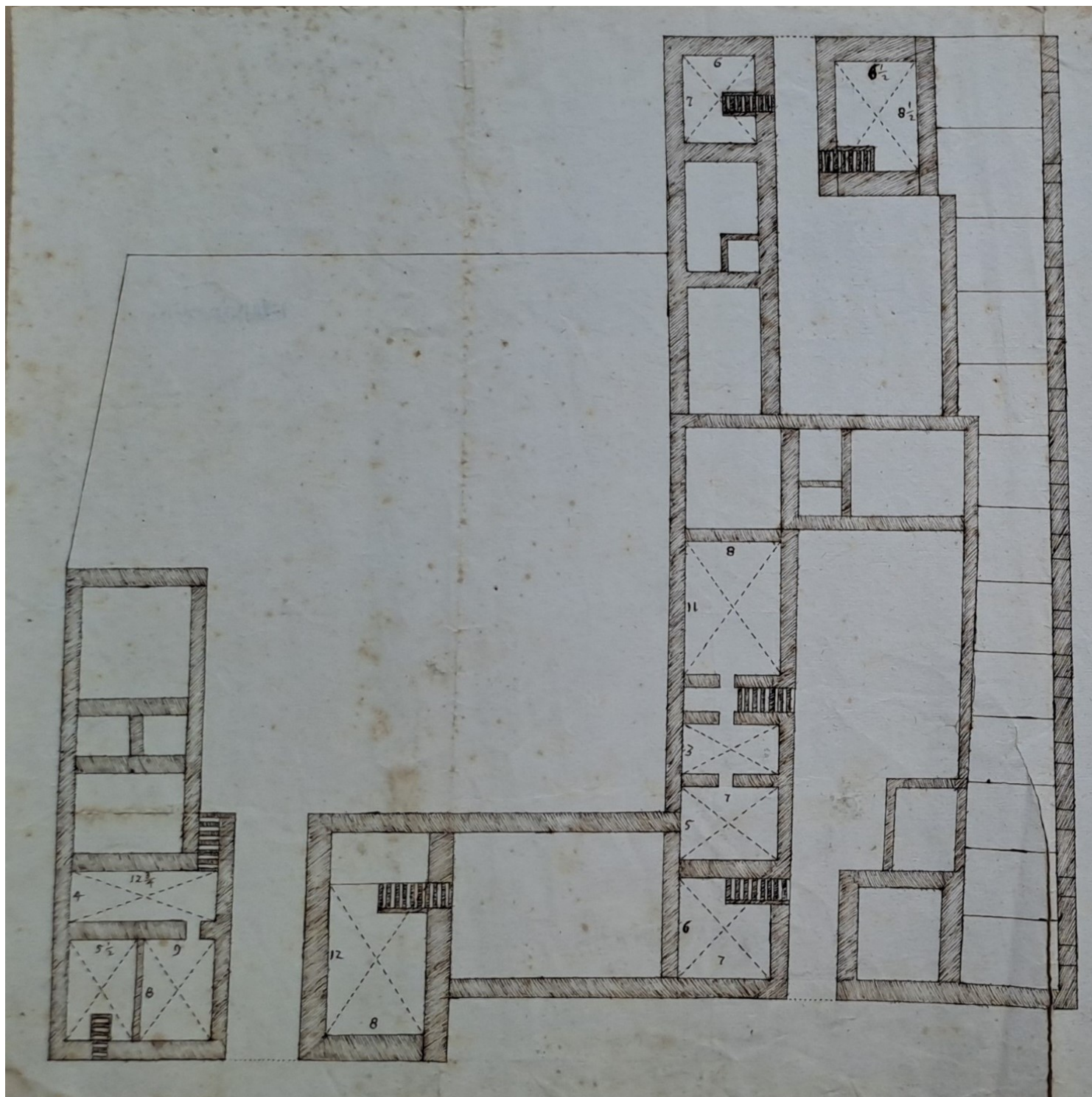
Olin joulukuussa 2024 tutkimusmatkalla Tukholmassa Riksarkivet Mariebergissä. Tarkoitukseni oli etsiä materiaalia Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa suoritettavaan projektiin, jossa tutkitaan äärimmäistä hätää. Keräsin samalla materiaalia Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa tehtävään hankkeeseen VirTuAr, jossa rekonstruoidaan Turun hovioikeuden palanut arkisto muista lähteistä, joissa hovioikeus ja sen toimijat mainitaan. Kolmanneksi keräsin materiaalia oikeustieteelliseen tekemääni väitöskirjaan. Silmiini sattui Turkuä koskevassa materiaalissa tietoa siitä, että porvaristaloista ja niitä ympäröivistä kaduista oli piirretty 1600-luvun puolivälissä kartta.

Koko pohjapiirros Watsonin, Klockgjutaren ja Trumbellin taloista Turun torin laidalla. Vasemmalla on kellarikerros ja oikealla asuinkeho. Taloihin kuului myös korkean katon alla oleva vinttikerros, jota käytettiin varastona. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Kaikkien tonttien ensimmäinen asuinkerros ja sivun ylälaidassa irrallisena Petter Trumbellin talon toinen asuinkerros. Vasemmalla Alexander Watsonin eli tässä Sander Wassen talo, oikealla alhaalla Sune Klockgjutaren talo ja ylinnä Petter Trumbellin talo. Suuret tulisijattomat huonetilat toimivat todennäköisesti kaupp- ja muiden tavaroiden varastoina. Oikeassa laidassa Turun torin laidalla olevat kaupp-aitat eli -puodit. Numerot merkitsevät kyynäriä, kyynärä 59,4 cm. Aittarivistön pituus on vajaat 47 metriä ja Alexander Watsonin tontin syvyys 34,5 metriä. Watsonin Sali oli puolestaan 7 x 10 metriä.
RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

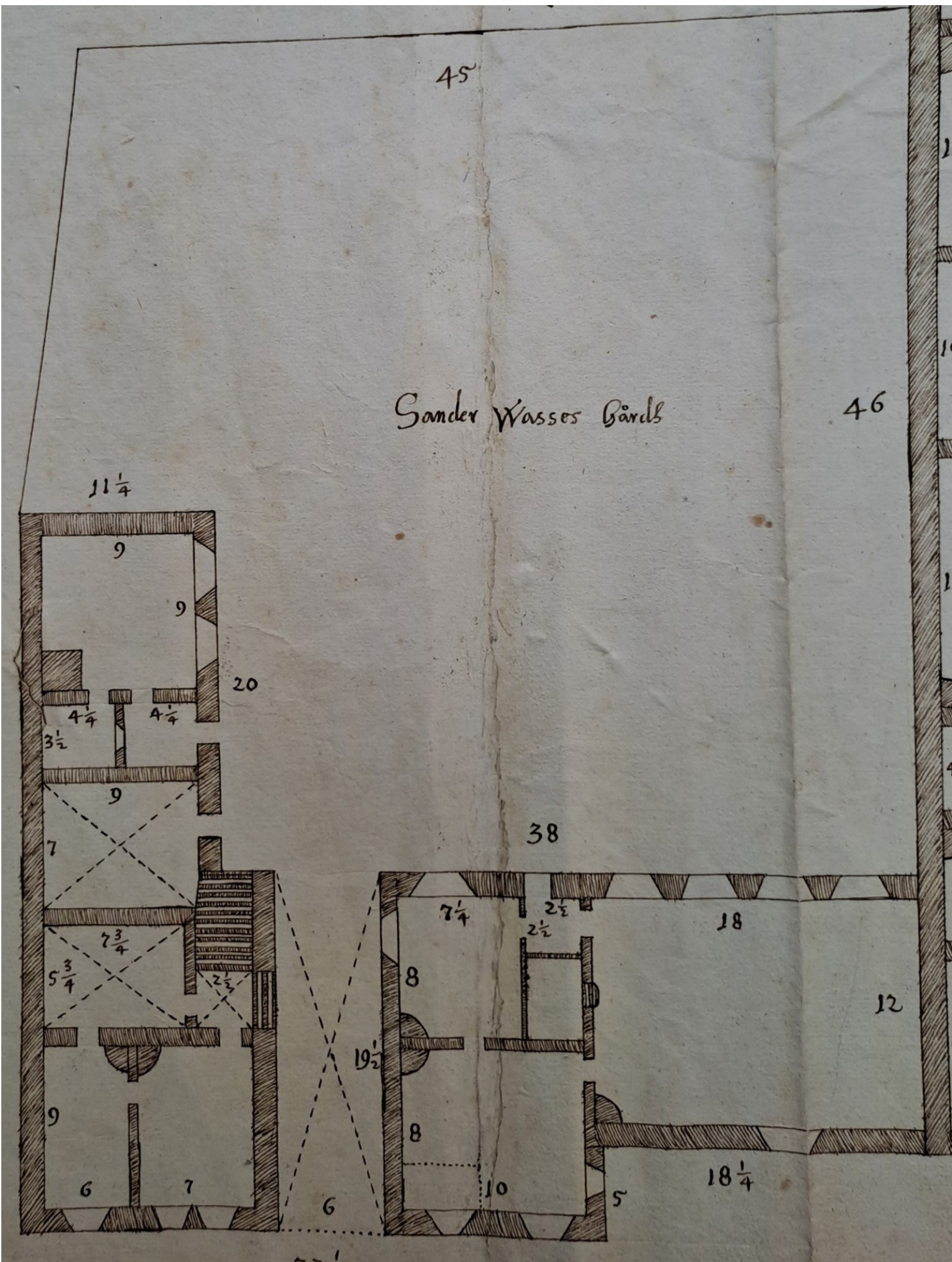
Kaikkien tonttien kellarikerrokset. Katkoviivat merkitsevät huonetilan holvausta ja portaista ja oviaukoista päätellen niiden käyttöä kellaritiloina, jollaisia on säilynyt Suurtorin varren talojen perustuksissa. Ovettomat tilat ovat rakennusten perustuksia. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Kolmen tontin porvarit

Kartta osoittautui kolmen kivistä rakennetun porvaristalon pohjapiirroksiksi. Pohjapiirros kuvaa Kirkon jokikatuun, toriin ja Kirkkokatuun rajoittuvien tonttien asukkaiden, kauppiaiden Alexander (Sander) Watsonin, Sune (Suni) Klockgjutaren ja Petter Trumbellin (Trummel) taloja, sekä niiden torin puoleisella seinustalla olleita kauppapuoteja. Talojen kellarikerroksesta ja asuinkerroksesta on erilliset

piirroset. Lisäksi Petter Trumbellin talossa ollut toinen asuinkerros on piirretty karttaan.[1] Pohjapiirroksen laatimisaika ei käy ilmi itse asiakirjasta, mutta Turun raastuvanoikeudessa käsiteltiin vuosina 1637–1640 tonttiriitoja, jossa jalosyntyisen Johan Oxenstiernan valtuutettu Hartvig Wölich vaati sekä Sune Olofssonin että Petter Trumbellin taloja päämiehelleen. Jalosyntyisen Gustaf Hornin kirjuri Abraham Nilsson puolestaan vaati Alexander Watsonin taloa päämiehelleen velasta. Riita oli pitkä ja monipolvinen, ja pohjapiirros liittyy todennäköisesti siihen.

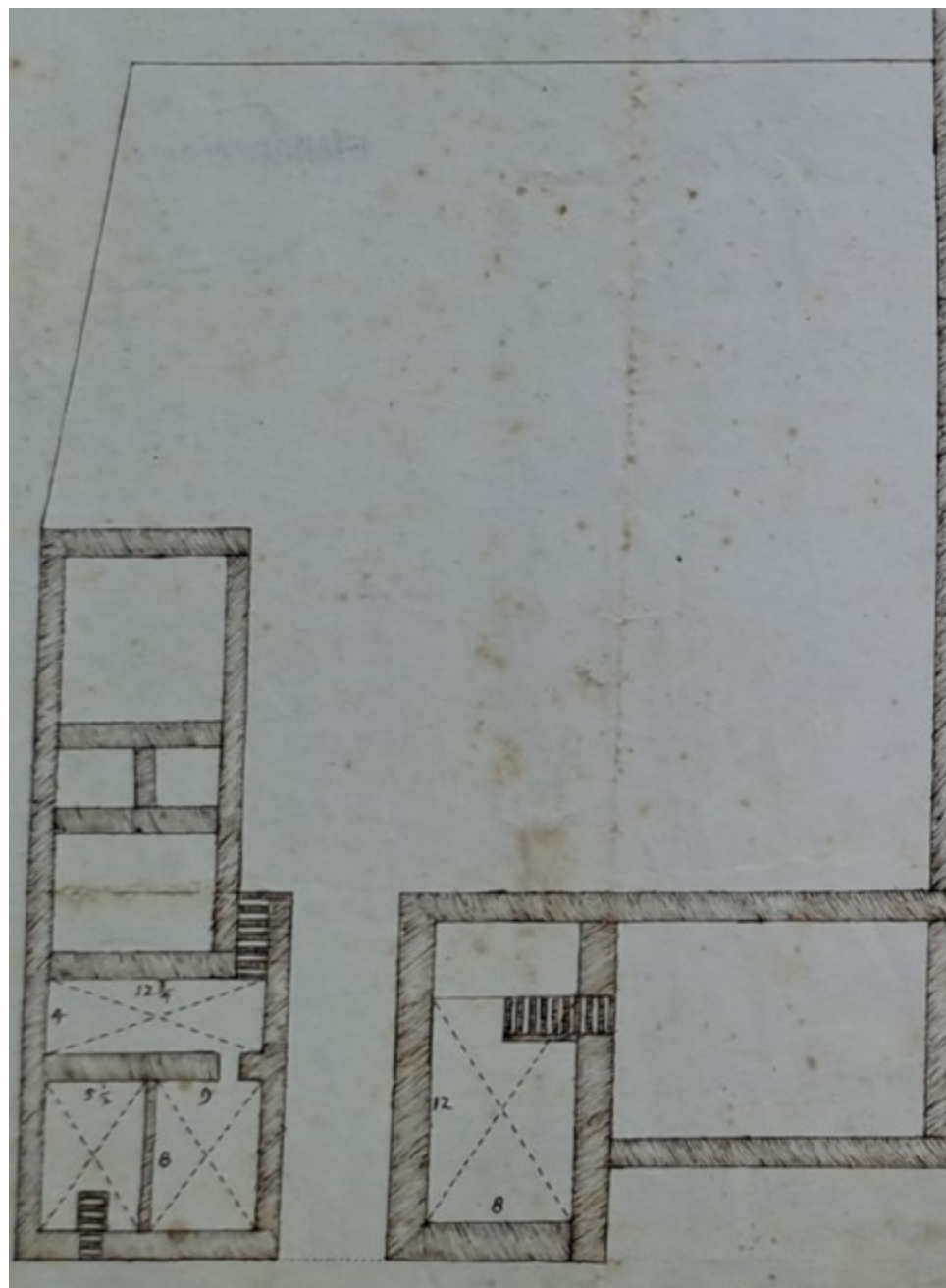
Alexander Watsonin tontti oli kuulunut aiemmin entiselle Turun pormestari Erik Hakolalle. Hän asui alun perin Vanhan Hakolan talossa torin varrella. Talo sijaitsee nykyistä Brinkkalan taloa vastapäätä torin toisella laidalla Karjakadun ja Hämeenkadun kulmauksessa. Hakola rappeutui 1630-luvulla samalla, kun Erik Hakola joutui taloudellisiin vaikeuksiin. Hänen oli lopulta pakko myydä Vanha Hakola kauppias Alexander Watsonille, joka sai siihen ensimmäisen lainhuudon 5.9.1636. Kiinnekirja Watsonille annettiin 13.6.1638. Talon kauppahinta oli ollut 1028 hopeataalaria. Tämän lisäksi Erik Hakola vaihtoi tontteja Watsonin kanssa 3.5.1637 solmitulla sopimuksella niin, että Erik luovutti Watsonille Kirkon jokikadun varrelta sijainneen talonsa *Ranssila och St. Anne brebende* 865 kuparitaalarin summasta. Vastineeksi hän sai Hämeenkadulla sijainneen talon maksaen siitä 400 taalaria. Kirkon jokikadun talo oli pohjapiirroksessa kuvattu talo. Raimo Ranta laski Turun tonttien keskihinnan olleen vielä vuosina 1680–1709 vain 375 kuparitaliaaria, joten mainitut tontit olivat keskimääräistä paremmin rakennettuja ja halutumpia.[2]

527

Alexander Watsonin talon asuinkerros. Huonetiloista kolme on holvattu, kuten porttikäytäväkin. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Alexander Watson oli taustaltaan skotti. Skotlantilaiseen sukuun kuulunut kauppias Thomas Träll oli avioitunut Magdalena Persdotter Trumbellin kanssa, joka oli myös skotlantilaista kauppiassukua, vaikka tämän perhen oli muuttanut sieltä ensin Saksaan. Myös Magdalena Trumbellin veli Jakob Trumbell asettui Turkuun.[3] Thomas Trällin ja Magdalena Trumbellin – eli Malin Trällin, kuten häntä tavallisesti nimitetään asiakirjoissa – tyttäret avioituivat Skotlannista Turkuun siirtyneiden kauppiaiden kanssa. Tytär Karin Träll sai ensimmäiseksi puolisoikseen skotlantilaistaustaisen kauppiaan Alexander Hebronin, joka kuoli vuonna 1630. Karinin toinen puoliso oli tässä kyseessä olleen tontin omistaja kauppias Alexander Watson, joka irtisanoi porvarisoikeutensa vuonna 1640, mutta jatkoi silti kauppaa Turussa ja toimi myös oluenpanijana. Watson kohosi raatimieheksi vuonna 1671 ja kuoli vuonna 1676.[4]

Alexander Watsonin talon kellarikerros. Kaikissa talojen

perustuksissa olevissa tiloissa ei ole kellaria, vaan ainoastaan holvauksella merkityissä. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Myös Petter Trumbell oli taustaltaan skotti. Tästä todistaa esimerkiksi elokuussa 1641 käyty oikeusjuttu, jossa hänen epäiltiin käyneen laitonta maakauppaa. Tässä yhteydessä kirjoitettiin Petter Trumbellin skottilaisista maneereista ja keksytyistä jutuista, *med sina Skotske Putzer och påfunder*.^[5] Kaupunginvouti määrättiin elokuussa 1663 purkamaan Torin varren Brinkkalan talosta ne osat, jotka aiheuttivat sortumavaaraa ja jotka eivät olleet asumiskelpoisia. Samoin tuli toimia Kirkon jokikadun varrella sijainneessa edesmenneen marsalkka Gustaf Hornin talossa, joka on todennäköisesti tässä artikkelissa mainittu Trumbellin talo.^[6] Varsinkin varakkaan porvariston asumistasolle asetettiin rajoja myös kaupunkiyhteisön puolesta. Kun Petter Wedrichin talo torin varrella sillan pielessä rappeutui, ilmoitettiin hänelle, että hänen tulisi korjata ja rakentaa talonsa, kuten kunnialliselle porvarille kuului. Kaupungin isät olivat sitä mieltä, että keskeisellä paikalla sijainnut talo aiheutti paheksuntaa ja naurua huonokuntoisena, sillä kaikki kaupungissa liikkuneet vieraat näkivät sen. Porvarille ilmoitettiin, että mikäli hän ei korjaisi taloaan, se takavarikoitaisiin kaupungille.^[7]

Petter Trumbell valitti toukokuussa 1638, että Alexander Watson oli hyökännyt hänen kimppuunsa ilman mitään syytä kaupungin privilegioidussa kellarissa. Miehet olivat olleet kapakassa uskottujen miesten kanssa, joiden tuli suorittaa laskelmat heidän veloistaan. Watson sai 40 hopeamarkan sakon tappelusta rauhoitetussa tilassa ja lisäksi sakkoja mustelmista ja verihaavasta, jotka olivat aiheutuneet lyönneistä ja hiusten kiskomisesta. Myös Trumbell sai sakkonsa tappelemisesta.^[8] Trumbell oli Turun kauppias ainakin vuodesta 1623, ja eli vielä vuonna 1648.^[9]

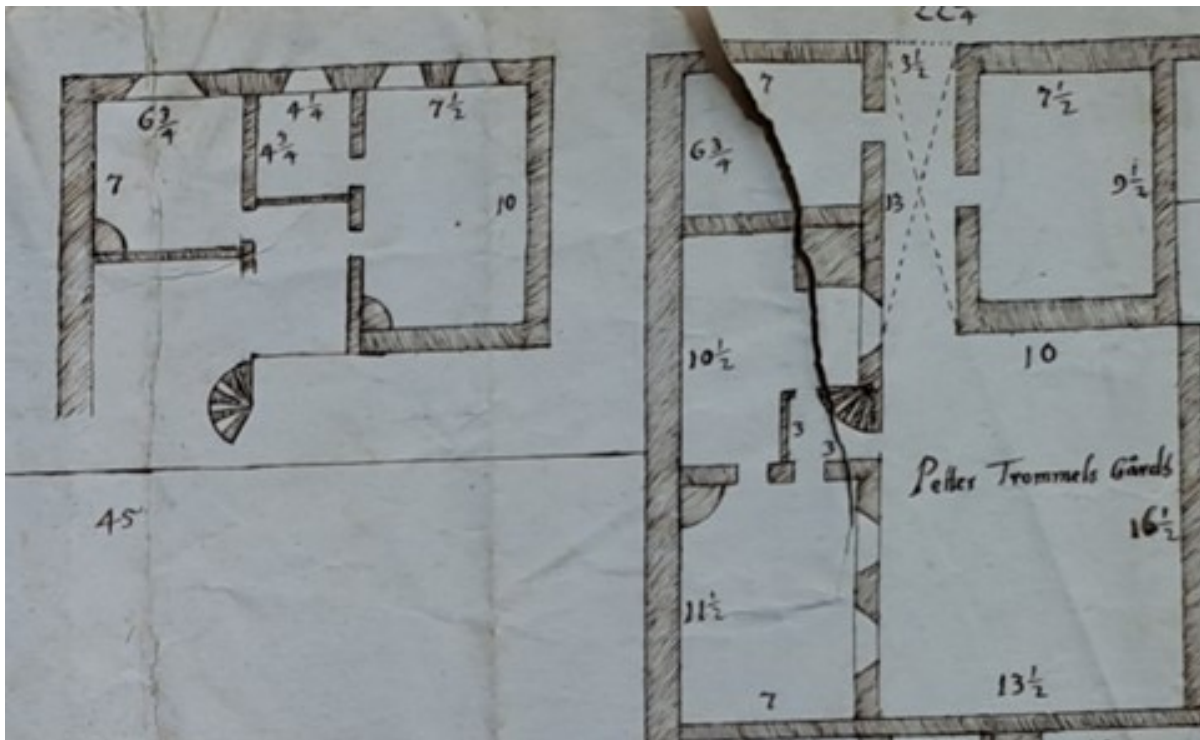
Sune Olofsson ja hänen talonsa liittyivät myös Alexander Watsonin taloon, sillä Sunen tytär Brita oli avioitunut aiemmin mainitun Erik Hakolan kanssa tämän jäätyä vuonna 1609 leskeksi ensimmäisestä puolisostaan. He asuivat kyseisellä tontilla ja heidän jälkeläisensä käyttivät rälssimiesisänsä sukunimeä Spåra ja uudelleen aateloituna nimeä Silfverspåre. Erik Hakola toimi raatimiehenä vuosina 1613–1628 sekä vuosina 1629–1632 pormestarina. Hänet tosin valittiin pormestariksi jo 11.5.1625 hänen toimittuaan sitä ennen 30.3.1624 pormestarin sijaisena yhdessä appensa Sune Olofsson Klockgjutaren kanssa. Vuosina 1623–1670 Turun raadissa palveli kaikkiaan 62 pormestaria ja raatimiestä, joista käsityöläisiä olivat vain vuosina 1621–26 ja 1634–35 raadissa istunut kellonvalaja Sune Olofsson Klockgjutare ja vuosina 1632–33 raatimiehenä toiminut räätälimestari Olof Börgelsson.^[10] Mika Kallioinen arvioi, että nämä käsityöläisnimillä esiintyneet miehet olivat kuitenkin lähinnä kauppiaita, kuten Sune Klockgjutare, joka harjoitti molempia ammatteja.^[11]

Erik Hakola haudattiin 5.9.1655 Turun tuomiokirkkoon lehterioven lähelle. Brita Sunesdotter eli vielä 17.6.1655 leskenä.^[12] Myös kellon- ja padanvalajana toiminut Sune Olofsson Klockgjutare oli edesmennyt syyskuuhun 1650 mennessä, sillä hänen leskensä tunnusti tuolloin, että räätäli Matts Pässä oli antanut hänen miehelleen 15 naulaa vanhaa kuparia, jotta tämä valmistaisi siitä padan. Työ ei ollut valmistunut, vaan kupari oli ainoastaan tullut sulatetuksi ennen miehen kuolemaa.^[13]

Tonttien omistusriidat

Tässä mainituista tontin omistajista Petter Trumbell joutui ensimmäisenä taloudellisiin vaikeuksiin, sillä jalosyntyisen herra marsalkka ja kreivi Gustaf Hornin valtuutettu ja kirjanpitäjä Abraham Nilsson vaati Petter Trumbellilta 400 riikintaalaria päämiehelleen kesäkuussa 1637. Hän halusi Trumbellin velkavankeuteen raatihuoneelle, kunnes tämä olisi maksanut velkansa.^[14] Saman vuoden marraskuussa Hornin alaisuudessa sotaväessä palvelleen valtakunnankansleri Axel Oxenstiernan pojan jalosyntyisen herra Johan Oxenstiernan valtuutettu kultaseppä Hartvig Wölich vaati Petter Trumbellille

ulosottoa kämnerinoikeudessa annetun tuomion mukaan. Wölich halusi Trumbellin kiinteän ja irtaimen omaisuuden määräämistä päämiehelleen.**[15]** Tammikuussa 1638 Wölich vaati myös Trumbellin talon huudattamista päämiehelleen velasta annetun tuomion mukaan.**[16]**

Petter Trumbellin talon asuinkerros ja irrallisena osana kadulle päin olleen rakennuksen toinen asuinkerros. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1.

Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

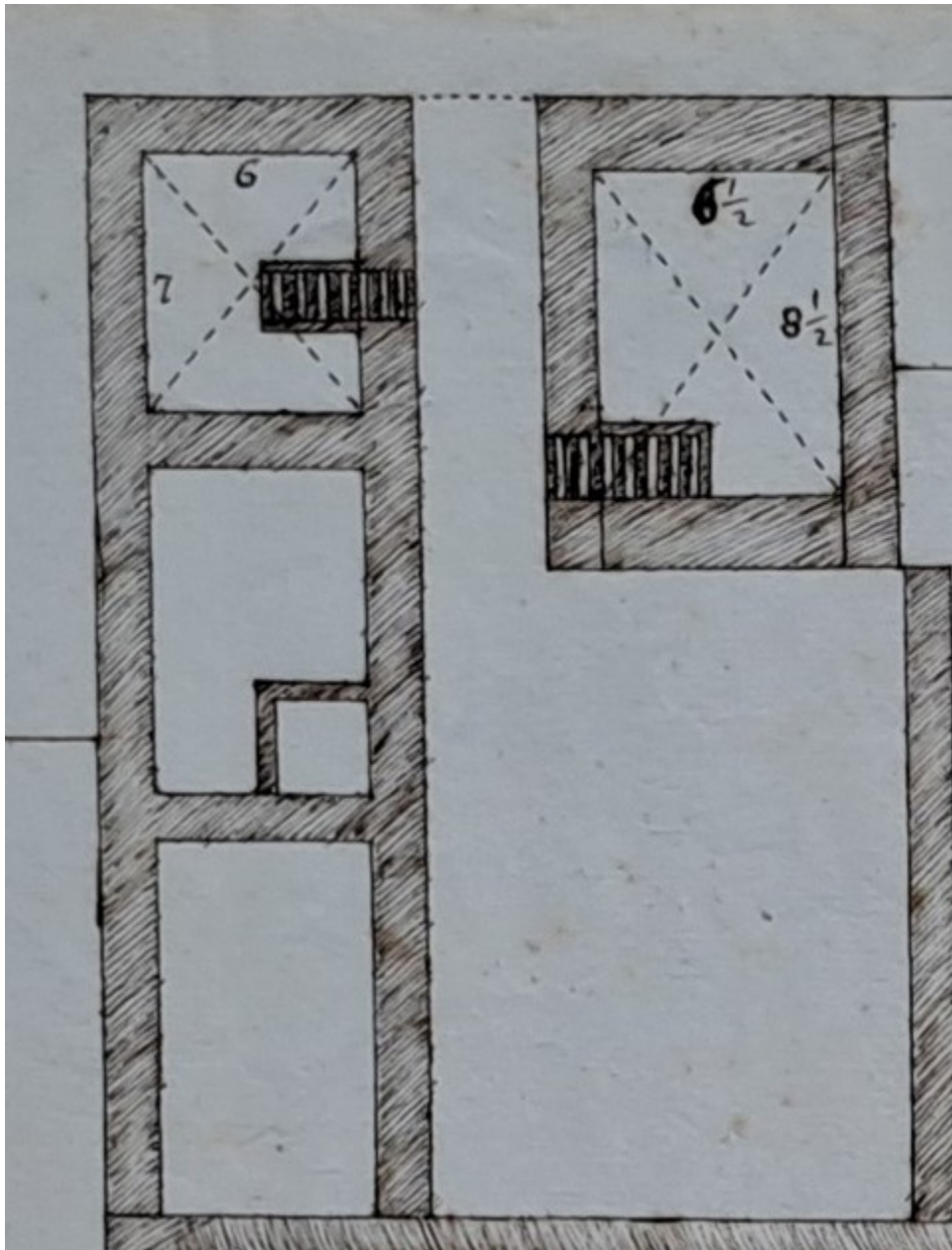
Asia eteni, ja Trumbellin talo huudatettiin ensimmäisen kerran Johan Oxenstiernalle jo kaksi päivää myöhemmin 15. marraskuuta 1638. Toinen lainhuuto annettiin 22. tammikuuta ja kolmas 26. helmikuuta 1638. Näin Trumbellin talo siirtyi velan takuiksi Oxenstiernalle.**[17]** Samalla kun Trumbellin taloon annettiin ensimmäinen ja toinen lainhuuto, sai Wölich päämiehelleen lainhuudon myös Sune Olofsson Klockgjutaren taloon.**[18]**

Johan Oxenstiernan valtuutettu Hartvig Wölich esitti oikeudelle jo 13. tammikuuta 1638 Sune Olofssonin talonkirjat. Kauppias Jakob Wolle vanhempi oli saanut talon huomattavasta velasta ja myynyt sen herra Johan Oxenstiernalle. Oikeus myönsi luvan lainhuudattaa talon, mutta samalla huomautettiin, että Sune Olofsson oli vielä saava sen arvosta 626 hopeataalaria, joka jäi yli hänen velastaan.**[19]** Talon huudatettiin kolmannen kerran 26. helmikuuta.**[20]**

Petter Trumbell ei aikonut kuitenkaan luopua talostaan. Hän ilmoitti 26. toukokuuta 1638 raastuvanoikeudelle, että jalosyntyisen herra Gustaf Hornin valtuutettu kirjanpitäjä Abraham Nilsson oli hyväksynyt Jakob Wolle vanhemman antaman takauksen maksaa 500 riikintaalaria herra Johan Oxenstiernan velan kattamiseksi. Abraham Nilsson kuitenkin kielsi tämän ja oikeus määräsi Trumbellin hankkimaan asiasta todistuksen.**[21]**

Oxenstiernan valtuutettu vaati jälleen 15. lokakuuta 1638 Trumbellin taloa päämiehelleen. Trumbell vastasi, ettei hän ollut vielä selvittänyt velkaansa ja oikeus määräsi hänet tekemään niin.**[22]** Oxenstiernan valtuutettu esitti 12. marraskuuta asiakirjansa Petter Trumbellia vastaan. Hän valitti sitä, ettei hänen päämiehensä saanut tältä korkoja, ja velasta aiheutui hänelle muutenkin haittaa, sillä hän ei

saanut Trumbellin taloa haltuunsa. Valtuutettu vaati lopulta jo annetun tuomion täytäntöönpanoa.^[23] Wölichille annettiin 21. marraskuuta oikeuden määräys siitä, että Trumbellin oli vihdoin hoidettava velkansa.^[24]

Trumbellin talon kellarikerros, jossa on vain kaksi kellaritilaa porttiholvin kahden puolen. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Oxenstiernan valtuutettu Hartvig Wölich palasi tammikuussa 1639 raastuvanoikeudessa valtuuttajansa ja Petter Trumbellin taloriitaan. Wölich ilmoitti velan olevan sitovan ja talon arvioidun sekä lainhuudatetun. Trumbell puolestaan ilmoitti Anders Merthenin sitoutuneen maksamaan velan hänen puolestaan, kunhan Merthen vain saisi saatavansa anopiltaan kauppiaanleski Malin Trälliltä. Wölich ei hyväksynyt sitoumusta, vaan vaati velan maksamista heti rahana. Trumbell ilmoitti, että hän maksaisi ne tulevaan kolmanteen raastupapäivään mennessä. Mikäli niin ei tapahtuisi, luovuttaisi hän talonsa velasta. Asian edistämiseksi oikeus lähetti raatimies Anders Lintula sanomaan Trällin leskelle, että tämän tulisi maksaa velkansa.^[25]

Toukokuussa 1639 Wölich vaati Trumbellin taloa jälleen päämiehelleen. Petter Trumbell ilmoitti, ettei hän ollut vielä saanut laskua velkansa koko summasta. Hän halusi nähdä sen ennen kuin luovuttaisi talon. Wölich määrättiin esittämään kopio laskusta ja hän lupasi tehdä sen.**[26]** Viikkoa myöhemmin myös kauppias Jakob Feiffin valtuutettu Thomas Horn ennätti oikeuteen asian tiimoilta. Herra Gustaf Horn oli velkaa Feiffille 763 kuparitaalaria. Koska Gustaf Hornin valtuutettu ja kirjanpitäjä Abraham Nilsson vaati päämiehensä saatavaa Trumbellilta, halusi Feiffin valtuutettu takavarikon tähän summaan päämiehensä saatavan turvaamiseksi.**[27]**

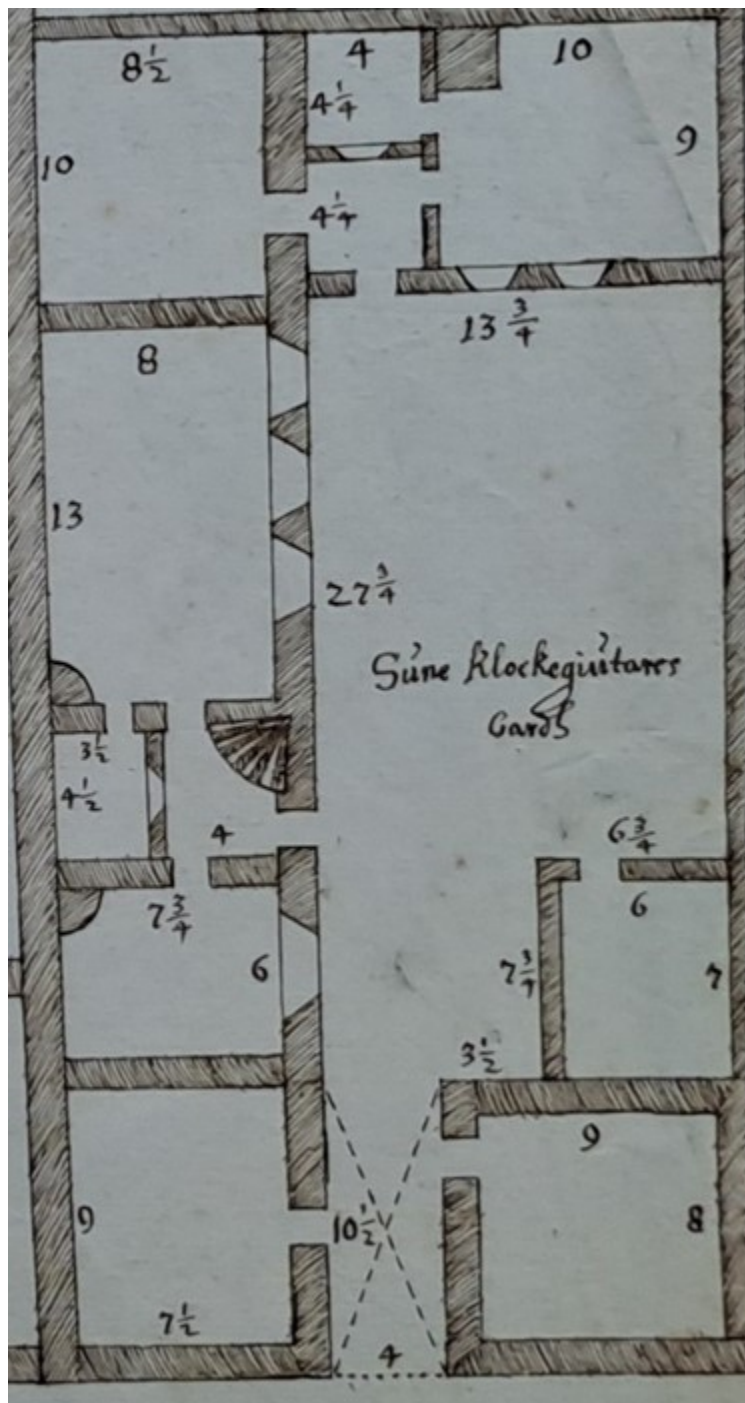
Asia nytkähti hieman eteenpäin heinäkuussa 1639. Johan Oxenstiernan valtuutettu Hartvig Wölich vaati tuolloin loppua Petter Trumbellin taloa koskevalle asialle. Trumbell ilmoitti kyllä haluavansa maksaa velkansa, ja oikeus määräsi hänet tekemään niin seuraavaan raastupapäivään mennessä, jotta asia saataisiin viimeinkin päätökseen.**[28]**

Viikkoa myöhemmin 8. heinäkuuta Wölich vaati jälleen päätöstä Trumbellin taloa koskevissa asioissa. Trumbell vastasi, että hän halusi luovuttaa kaiken omaisuutensa velkojilleen, mutta hän halusi talonsa arvioitavaksi uudelleen, sillä hän arveli sen arvioidun liian halvaksi. Wölich halusi puolestaan pitäytyä talon ensimmäisessä arviossa.**[29]**

Syyskuun 18. päivä jalosyntyisen Gustaf Hornin kirjanpitäjä Abraham Nilsson tuli oikeuteen Petter Trumbellin kanssa ja vaati kiinnitystä tämän taloon kunnes velka olisi maksettu. Trumbell halusi nähdä myös vanhemmat laskut, mutta Abraham Nilsson halusi pitäytyä siinä, joka oli hänellä kädessä. Lisäksi hän aikoi hakea valtakunnankanslerilta takavarikon talolle, kunnes asia olisi selvitetty. Lopulta Trumbell suostui vapaaehtoisella kädenlyönnillä myymään talonsa arviomiesten sille antamasta 1 200 hopeataalarin arvosta. Herra Gustaf Hornin valtuutettu Abraham Nilsson lupasi maksaa Trumbellille sen summan, joka olisi yli hänen velkansa. Lisäksi Trumbellille tuli maksaa 25 taalarin ystävänlahja. **[30]**

Vihdoin 23. marraskuuta 1640 herra Gustaf Hornin valtuutettu Jakob Wilstadius huudatti päämiehelleen kolmannen kerran Petter Trumbellin talon, jonka Hornin kirjanpitäjän Abraham Nilssonin oli ostanut herransa puolesta.**[31]**

Samaan aikaan Petter Trumbellin velkomisen kanssa myös Sune Olofsson Klockgjutare joutui vaikeuksiin. Valtuutettu Hartvig Wölich vaati toukokuussa 1638 hänen ihanuutensa herra Johan Oxenstiernan sijoittamista Sune Olofssonin taloon, jonka hän oli ostanut Jakob Wolle vanhemmalta ja joka oli jo huudatettu. Sune ilmoitti, ettei hän luopuisi talostaan, ennen kuin hänelle maksettaisiin kunnolla siitä velan yli menevä osa. Kämneri ja kaupunginvouti lähetettiin ilmoittamaan Jakob Wolle vanhemmalle, että hän luovuttaisi talon hänen ihanuudelleen, joka oli ostanut sen laillisesti.**[32]** Vaatimus toistettiin 12. marraskuuta 1638.**[33]**

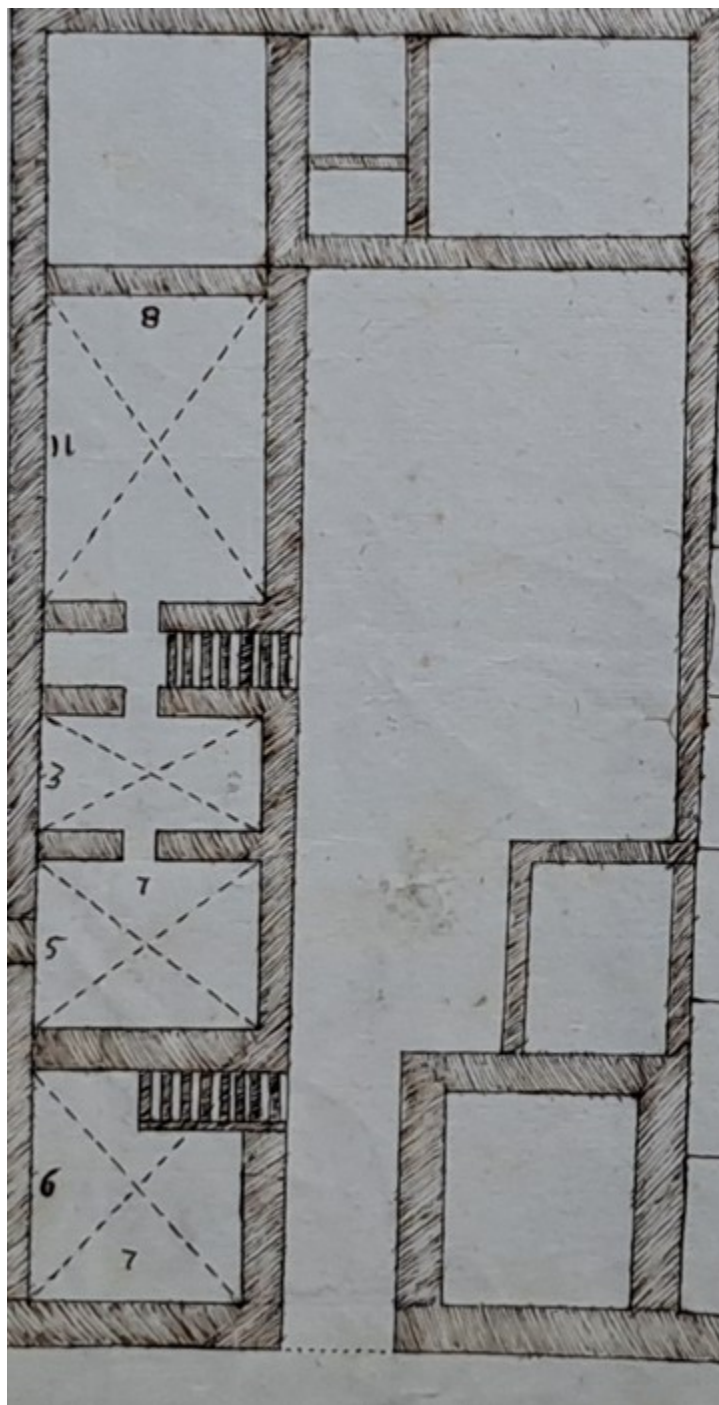
Sune Klockgjutaren talon asuinkerros. Kivitalojen välistä pihaan johtaa holvattu porttikäytävä. Kierreportaat johtavat vinttikerrokseen. Kolmen ikkunan huonetila toimi arkisin asuintupana, jota nimitettiin saliksi juhlien yhteydessä. Tontin takapihalla on keittiö eli leivintupa leivinuuneineen. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Sune Olofssonille jäi saatavaa Jakob Wolle vanhemmalta talon arvosta ja hän vaati tätä toimittamaan oikeuteen saatavansa 626 hopeataalaria. Wolle määrättiin toimittamaan summa kolmanteen raastupapäivään mennessä. [34] Jos Wolle ei toimittanut rahoja oikeuteen, niin ei hän myöskään luovuttanut Klockgjutaren taloa Oxenstiernalle. Raati lähetti Wollelle tammikuussa 1639 kirjeen, jonka

mukaan hänen tuli luovuttaa jalosyntyiselle herra Johan Oxenstiernalle myymänsä Sune Olofssonin talo tälle toiseen tai kolmanteen raastupapäivään mennessä, sillä ostaja ei ollut edelleenkään saanut sitä haltuunsa, vaikka kauppa oli laillinen ja huudatettu. Tähän oli syynä se, ettei Sune Olofsson ollut vielääkään saanut maksua velkansa ylittävistä osasta talon arvoa.[35]

Jalosyntyisen Johan Oxenstiernan valtuutettu Hartvig Wölich vaati jälleen heinäkuussa 1639 päämiehensä oikeutta Sune Olofssonin taloon, sillä talon myynyt Jakob Wolle vanhempi ei ollut luovuttanut taloa selkeästä kaupasta huolimatta. Oikeus määräsi miehet, joiden joukossa oli Alexander Watson, huolehtimaan siitä, että Oxenstiernan valtuutettu saisi heti haltuunsa niin monta Sune Olofssonin talon huonetilaa, kuin hänen saatavansa Jakob Wollelta edellytti.[36]

Tämä vaatimus toistettiin kaksi päivää myöhemmin. Samalla Sune Klockgjutare vaati Jakob Wollea toimittamaan hänelle kuuluvat rahat oikeuteen, kuten oli sovittu.[37] Vajaata viikkoa myöhemmin 8. heinäkuuta herra Johan Oxenstiernan valtuutettu Wölich vaati jälleen päätöstä Sune Olofssonin taloa koskevissa asioissa. Raatimies Johan Hansson, joka oli lähetetty Jakob Wollen luo selvittämään asiaa, kertoi Wollen vastanneen, että hän haluaisi ensin nähdä kämnerinoikeuden tuomion koskien Joachim Losen velkaa Sunelle. Tällä hän tarkoitti, että saatavalla voitaisiin kuitata osa Sune Klockgjutaren velasta. Sen jälkeen hän lupasi asettaa pantin yli jäävästä velasta.[38]

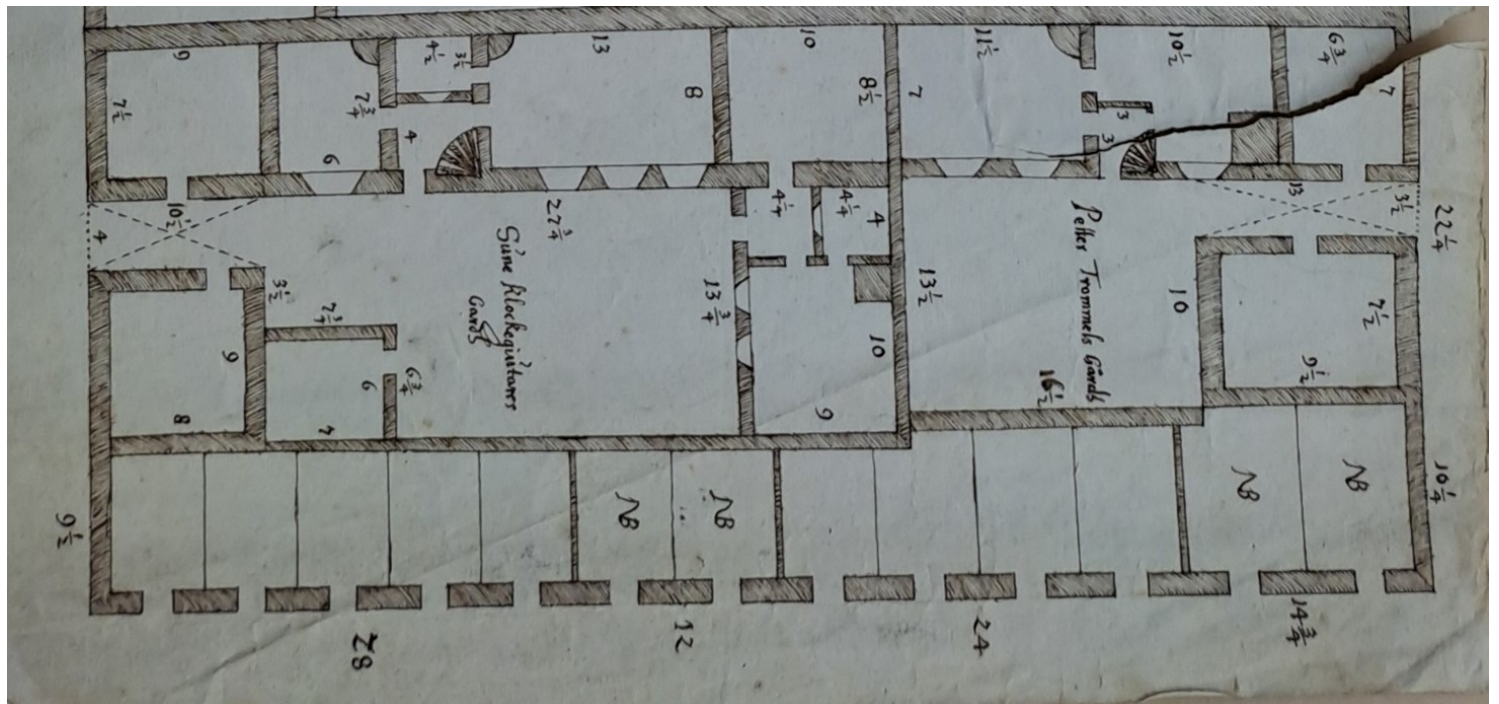

Klockgjutaren talon kellarikerros neljine
kellareineen. RA Kartavd. m., form. Strödda
accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen
2024.

Marraskuuhun 1640 mennessä velkoja oli vaihtunut. Tuolloin jalosyntyisen Gustaf Hornin kirjurin Abraham Nilssonin valtuutettu Jakob Wilstadius vaati päämiehensä sijoittamista Sune Olofssonin taloon sekä Sunen ja Jakob Wollen välistä sopimista velasta. Valtuutettu halusi saada asian käsittelyn loppuun ja lupasi maksaa Sune Olofssonille hänelle vielä tulevan summan, kunhan talo vain annettaisiin hänen päämiehelleen.[39] Viisi päivää myöhemmin valtuutettu halusi uudelleen asettaa Sunelle talosta vielä tulevat rahat oikeuteen asian saamiseksi päätökseen. Raatimies Hans Hansson, joka oli ollut Sune Olofssonin ja Jakob Wollen luona ilmoitti, että nämä olivat sopineet velan keskenään.[40]

Kolmanteenkin tonttiin eli Alexander Watsonin taloon kohdistui samaan aikaan velkavaade. Jalosyntyisen Gustaf Hornin kirjanpitäjän Abraham Nilssonin lähettämä Simon Thomasson esitti nimittäin syyskuussa 1638 Alexander Watsonin velkakirjan 1 200 kuparitaalarille, jonka summan Abraham Nilsson oli lainannut hänelle. Watson oli antanut summan pantiksi talonsa. Watson oli luvannut maksaa 300 taalaria ylimääräistä, mikäli summaa ei maksettaisi määrättyyn aikaan. Koska aika oli mennyt umpeen, haettiin Watsonin taloa Abraham Nilssonille.[41] Watson omisti vuoteen 1654 appensa ja anoppinsa Trällin talon naapurikadulta Kirkkokadulta.[42]

Klockjutaren ja Trumbellin tontteihin rajoittuvien aittojen hallinnasta kertoo puolestaan seuraava oikeusjuttu. Petter Hacks edusti huhtikuussa 1641 anoppiaan leski Geska Hörnigkiä, kun tämän kauppa-aitan vuokra-asiaa selvitettiin Sune Olofsson Klockgjutaren kanssa. Geska oli maksanut 28.10.1635 siihenastisen vuokran puodista ja tehnyt uuden sopimuksen, jonka mukaan vuokra olisi 18 taalaria vuodessa. Tämä summa hänen tuli toimittaa Sunelle, kuten sopimuskirja osoitti. Sune väitti kuitenkin, että vuokraksi oli sovittu 22 taalaria. Joka tapauksessa Geska oli vuokrannut aitan edelleen Sunen tietämättä 20 taalarin vuosivuokralla kauppias Joachim Schultzille, joka oli vuokrannut sen edelleen samalla summalla porvari Thomas Sikilälle. Sune oli puolestaan perinyt Schultzilta Geskan tietämättä yhden vuoden vuokrana 22 taalaria ja sen jälkeen toisen vuoden vuokrana 22 taalaria. Oikeus määräsi Geskan maksamaan Sunelle 18 vuosivuokraa niiltä vuosilta, jotka aitta oli ollut hänen hallussaan. Lisäksi hänen tuli maksaa 20 taalaria niiltä vuosilta, jotka se oli ollut vuokrattuna edelleen muille. Sunen tuli palauttaa saamansa rahat Schultzille ja Sikilälle.[43] Oikeustapaus osoittaa, että puodit eli aitat kuuluivat eri porvareille ja niitä voitiin myös vuokrata.

Vasemmalle jäävän Kirkon jokikadun ja oikealla olevan Kirkkokadun välissä ovat Klockgjutaren ja Trumbellin talot sekä Turun torille aukeavia kauppaapuoteja. Kukin puoti oli noin 3,5 x 5,5 metriä. RA Kartavd. m., form. Strödda accessioner 39:1. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Alexander Watsonin anoppila

Turkulaisten porvareiden 1630- ja 1640-luvuilta säilyneet perukirjat kuvaavat heidän talojaan, mutta eri näkökulmasta kuin tämän artikkelin pohjapiirros. Niihin sisältyy tietoja myös rakennusten kalustuksesta ja porvariston vaatetuksesta. Alexander Watsonin apen Thomas Trällin vuonna 1636

laaditun perukirjan mukaan hänen talonsa oli esimerkki kaupungin valtaporvariston asumiskulttuurista, jonka rakennukset muistuttivat tässä artikkelissa käsitellyn pohjapiirroksen tonttien rakennuksia. Trällin tontti ja talo sijaitsivat tässä käsiteltyjen talojen tavoin Kirkkokorttelissa ja ne kuuluivat kaupungin kalleimmiksi arvioituihin omaisuuksiin. Tontin suuremmassa kivirakennuksessa oli iso ja pieni tupa sekä hyvä holvattu kellari niiden alla, jonne johti holvattu kellarinhalssi. Suuremmassa tuvassa oli neljän ikkunan edessä rautaluukut, kuten myös pienemmän tuvan ikkunoissa. Myös Alexander Watsonin salissa oli neljä ikkunaa toisella pitkällä seinällä ja yksi toisella. Toisessa Trällin kivirakennuksessa oli pakaritupa, keittiö ja kiviaitta. Pakaritupa tai keittiö on myös kaikissa pohjapiirroksen taloissa, joissa neliön muotoinen leivinuuni osoittaa sen sijaintia. Trällin rakennuksen päällä oli suuri vintti, jonka ovi oli päällystetty tulipalovaaran vuoksi rautapellillä. Rakennuksen alla oli kellari sekä sinne johtava holvattu halssi.**[44]**

Suuressa kivituvassa oli kiinteänä sisustuksena lipasto, jossa oli taittolevy, lukko ja avaimet sekä kolmella lukolla ja avaimella varustettu tammikaappi. Mäntypuinen kaappi oli ruoan säilytystä varten. Tamminen pöytä sorvatuilla jaloilla, sorvattu karmituoli ja kolme pienempää tuolia täydensivät sisustuksen. Pienemmässä kivituvassa oli kaksi tanskalaista arkkua, englantilainen kääntöpenkki, pieni vanha pöytä sekä pieni lipas varustettuna lukolla ja avaimella. Rakennuksen vintillä oli kolmisenkymmentä kelvollista ja kelvotonta oluttynnyriä. Eteisessä oli suuri tavara-arkku, jossa oli lukko ja avain. Lattiaa peitti 40 kivilaattaa ja ikivanha kaarevakantinen arkku.**[45]**

Tontin puurakennuksessa oli kaksi tupaa ja kamari niiden välissä. Pienemmässä puutuvassa oli kääntötuoli, kaksi mäntypuista vuodetta, tanskalainen tammivuode, kaksi mäntypuista arkkua, joissa oli avaimet, lukot sekä lyötteet. Kaksi lasi-ikkunaa oli löystynyt karmeissaan. Raadin sinetöimää lipasta, jossa olivat perheen asiakirjat ja velkakirjat, ei voitu avata ennen kuin kaikki perilliset olisivat paikalla. Suuremmassa puutuvassa oli vain yksi sänky ja keittiössä neljä oluenpanokurna.**[46]**

Lisäksi rakennuksiin kuului vanha sauna, talli ja navetta. Vuonna 1636 karjasuojissa majaili hevonen, lehmä, kaksi aikuista ja kolme nuorta sikaa. Tallissa säilytettiin kuomurekeä. Talon kiinteään omaisuuteen luettiin myös yksi vene Aurajoessa. Kaikki nämä arvioitiin suvun kesken lunastettavaksi tai jaettavaksi 2 200 kuparitaalarin eli 1 100 hopeataalarin arvosta. Traaniaitassa, jota vävy Alexander Watson oli hallinnut, oli neljä vanhaa traaniammetta, vanha traanikattila, kolme traanitrattia, kaksi saavia, palju, joitakin vanhoja tynnyreitä ja hakku. Tämä aitta sijaitsi verovapaalla tontilla, kuten puu- ja heinäaittakin sekä niiden välissä ollut liiteri. Nämä arvioitiin 25 hopeataalarin arvoisiksi. Omaisuuteen kuului myös pellolla kaupungin vuokramaalla sijainnut jalka-aitta, joka arvioitiin 20 taalariksi. Kuten perukirjasta ilmenee, harjoitti kaupungin porvaristo sekä karjanhoitoa että maanviljelystä.**[47]**

Thomas Trällin lesken Magdalena Trumbellin irtain omaisuus ei jäänyt jälkeen kiinteästä. Arkena hän pukeutui vaatimattomammin harmaaseen, punaiseen tai vihreään verkaiseen vaatekertaan. Juhlia varten otettiin käyttöön musta samettinen hame ja jakkutakki sekä pitsikaulukset ja mansetit. Lesken päätä peitti musta samettimyssy, joka oli vuorattu turkiksella vedon välttämiseksi. Korut täydensivät asun. Vyötäisille kiedottiin kullattu hopeavyö, jossa roikkuivat vihreät samettinyörit tai toinen kahdesta kultaamattomasta hopeavyöstä. Kaulalle sopi helminauha tai toinen kahdesta rahoista valmistetusta kaulakäädystä. Kallein oli silti kultainen kaulakäätty. Sormiin sopivat lukuisat kultasormukset, joita koristivat helmet ja jalokivet. Sinettisormus ilmaisi kantajansa tärkeää asemaa.**[48]**

Kun Magdalena Trumbell halusi järjestää vuonna 1635 juhlat, oli talossa runsaasti ruoan valmistukseen ja tarjoiluun sopivia metalliastioita: paloviinapannu, 12 kuparikattilaa, kaksi messinkikattilaa, kuparipata, paistivarras, malmimortteli, kuparinen oluenpanosihti, 45 tinavatia ja 39 tinalautasta. Tinaa olivat myös teekannu, kaksi kannua ja kuusi tuoppia, käsienpesuvati, kaksi pissapottaa, yhdeksän suolakkoa, seitsemän kynttilänjalkaa ja voiaski.**[49]**

Kun talon vieraat istutettiin pöydän ääreen, voitiin pitopöydälle levittää kaksi vihreää pöytäliinaa. Vieraat saivat myös ruokaliinat ja polvilleen pitkän ruokailulakanan, johon oli hyvä pyyhkiä kädet. Istujien mukavuudeksi oli penkeille asetettu kaksi pitkää nahkaista penkkityynyä sekä yksi venäläinen penkkityyny. Kuusi vihreää verkaista penkkityynyä asetettiin ikkunoiden eteen, sillä niiden väliin ripustettiin seinälle samasta kankaasta olleet seinävaatteet. Ja mikäli kankaat likaantuivat pidoissa liikaa, löytyi niitä talosta lisää. Seinälle pöydän taakse ripustettu musta verkainen seinävaate esti lisäksi vetoa. [50]

Arvovieraiden eteen asetettiin kauppiastalon vaurauden osoittamiseksi kullattu kredenssi eli kannellinen malja ja kullattu pöytäkranssi. Hopeamalja, neljä hopeista olutkannua sekä kolme kullattua lusikkaa ja kymmenen yksinkertaista hopealusikkaa täydensivät jalometallien kimalluksen. Veitsen sai jokainen vieras tuoda tullessaan. Talon vuoteisiin leski sijasi väsyneille vieraille punaisella ja vihreällä englantilaisella kankaalla päällystettyjä peitteitä sekä seitsemän hienoa englantilaista tyynyä. Tyynyt voitiin sujauttaa tyynyliinojen sisään. Vuoteiden eteen ripustettiin punaiset vuodeverhot pitämään lämpö sisällä. [51]

Kuka laati pohjapiirroksen?

Kamarikollegio määräsi vuonna 1634 maanmittari Olof Mårtensson Gangiuksen Suomeen laatimaan karttoja kaupungeista. Kaupunkien raadit määrättiin avustamaan häntä antamalla tietoja paikallisista olosuhteista ja tarjoamalla hänelle asunnon ja ylläpidon. Gangiuksen valtakirja luettiin Turun raastuvassa 15. syyskuuta 1634. Myös maanmittarit Jonas Månsson Sträng Anders Månsson Sträng matkustivat määräyksensä mukaan Suomeen. [52] Gangius määrättiin lokakuussa 1640 maksamaan kisällinsä majoituksesta leski Geska Hörnigkille 17 kuparitaalaria. [53] Maanmittari Olaus Gangius valitti kesäkuussa 1644, että hän oli ottanut Jonas Strängin kolmeksi vuodeksi maanmittarin oppiin. Poika oli kuitenkin jättänyt paikkansa jo puolen vuoden jälkeen ja jäänyt Olaukselle velkaa. Jonas puolustautui sillä, että hän oli ottanut isäntänsä rahoja vastaan vain luovuttaakseen ne tämän määräyksen mukaan eteenpäin. Hänelle oli jäänyt Olauksen omaisuutta vain pyöreä messinkinen mittaustaulu. Lisäksi Jonas sanoi, että hänen edesmennyt veljensä Anders Sträng oli antanut hänet Olauksen palvelukseen, mutta kun hän ei oppinut siellä mitään kunnolla, oli veli ottanut hänet pois palveluksesta. [54] Gangius itse asui vuokralla porvari Staffan Saappaan talossa, jossa hän hyökkäsi humalassa isäntänsä kanssa toisen vuokralaisen porvari Johan Knutssonin tupaan. [55]

Kenraalikuvernööri Per Brahe toivoi lisäksi kaupungin pohjakaavan laajentamista ja uudistamista linnalle päin. Vuonna 1639 Turkuun saapui tätä silmällä pitäen Tukholman kaupungininsinööri Anders Torstensson, joka sai malliasemakaavan valmiiksi jo samana vuonna. Hän oli luultavasti tutustunut jo ennen saapumistaan Gangiuksen vuonna 1634 laatimaan Turun kaupunginkarttaan. Torstensson oli tunnettu erityisesti ruutukaavojen suunnittelijana. [56] Kun insinööri Anders Torstenssonin suunnitelma valmistui, ryhtyi kenraalikuvernööri tuumasta toimeen. Herrainkulman tonttijaosta kertova kartta valmistui vuonna 1640 ja on kuvattuna tässä artikkelissa. Alueella sijainneet Boije-suvun maat lunastettiin tarkoitukseen ja porvaristolla vuokralla olleet aittojen paikat puhdistettiin tonttimaaksi. Silti suunnitelma jäi puolittiehen, sillä kaikkia tontteja ei rakennettu vielä tällöin. [57]

Ericus Gedell

1640.

Ordnens, Comptens och
Afskrifnings ifrån Inneportens
Betsvägnar os äfven

Dators utställnings
före Åbo Stads Samfund
Dionis 1640.

B. D. M.
B. Reger
B. Reger
Compt.

Johan Danta

Wahlborn
B. Reger
Compt.

G. Skrifteff
Skrifteff
Gden

1640

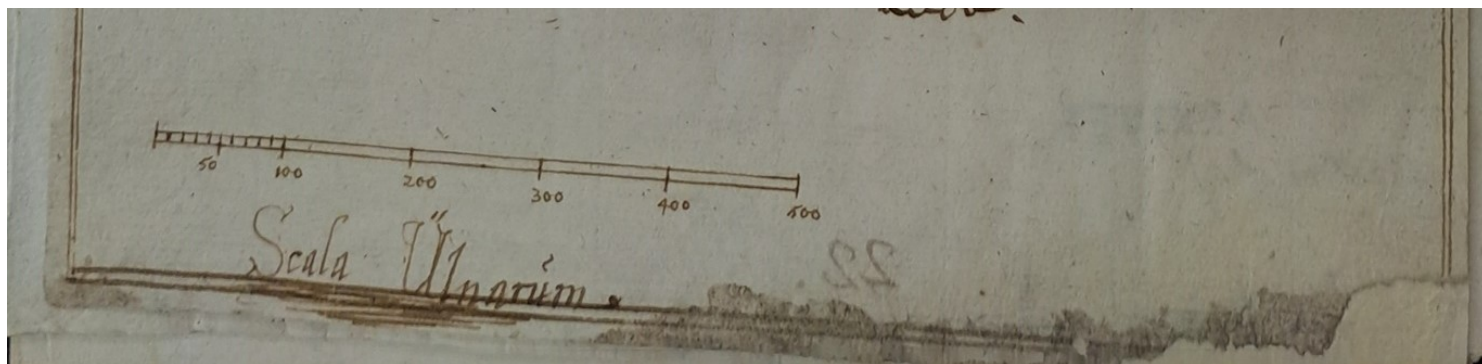
Ingallus i förvaring
för G. Johan Dantars
na och Johan Dantars
fyra tomstun

De andra 3 tomstun
ingallad och utläst till
Dantarsna eller
Kardnumman

G. Jönvild flammning
G. Skrifteff Skrifteff
Johan Dantars
Erud Danti
Lammurvarum Jofan
Secretarum Jofan Dantars
Johan Dantars
G. Adla Tust, Jofan Dantars

G. Johan Dantars om
gad vill ingalla
sin egen tomstun

De till Adla för
tomstun tomstun de
andra de med vilkas
att hvar siggare ser sin
tomstun godt och vilkas
ingallad till dem till

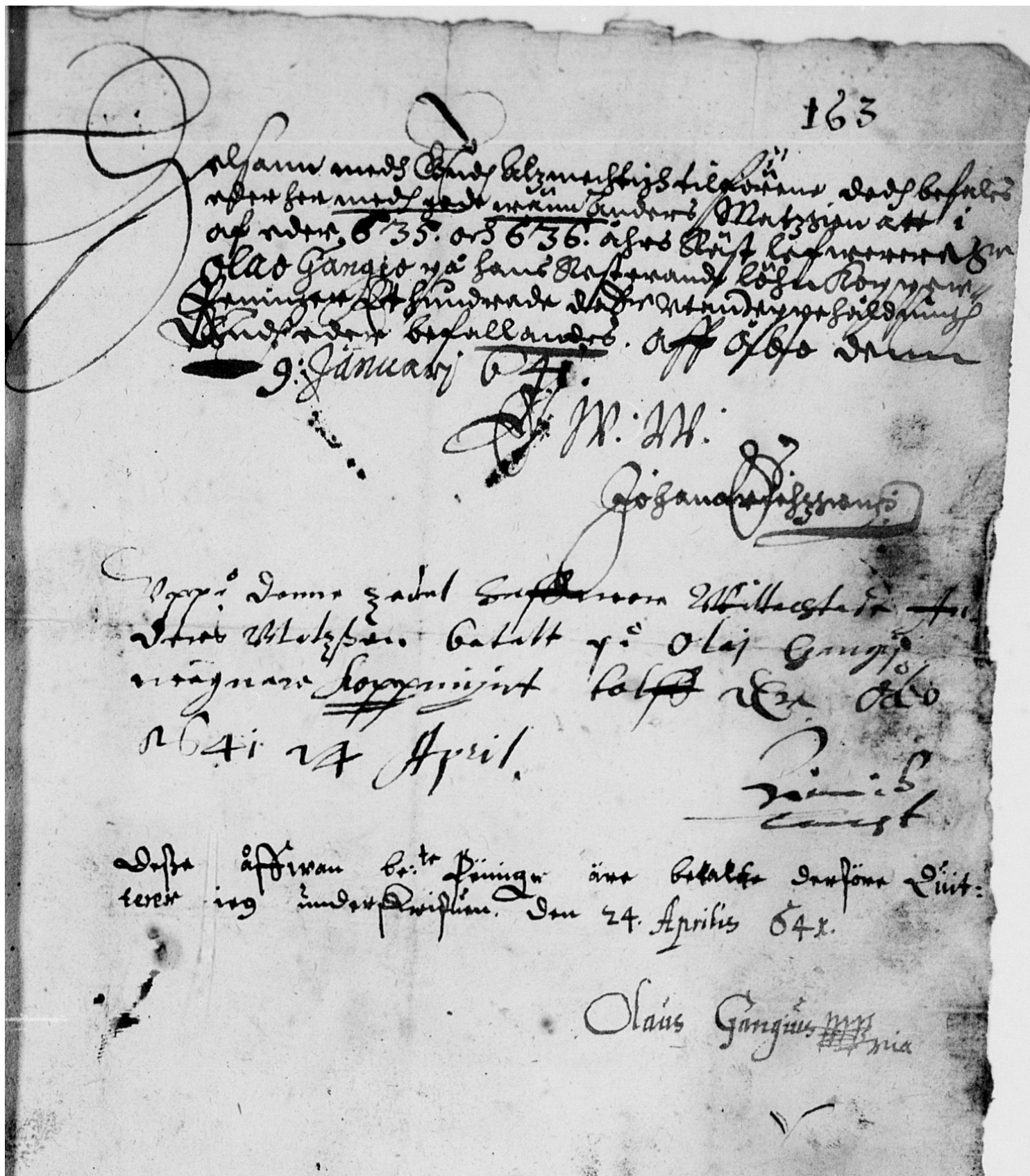
Herrainkulman suunnittelukartta, johon on merkitty aatelisille ja korkeille virkamiehille sekä pormestareille ja raatimiehille tulevat tontit. Aatelisille annettiin kullekin kaksi tonttia ja muille yksi.

Kunkin tuli rakentaa tonttinsa ja siihen kuuluva rantapaalutus kunnolla. Myös tässä artikkelissa mainitulle Johan Oxenstiernalle varattiin kaksi tonttia. Tonttien vasemmalla puolella virtaa Aurajoki ja oikealla puolella on luotisuora Linnankatu Turun linnaan. RA Städens akter. Åbo I vol. 82. Åbo Stad. Finland. Tomtkarta 1640. Kuva Veli Pekka Toropainen 2024.

Turkulaisille luettiin 25. huhtikuuta 1640 kenraalikuvernöörin kirje siitä, että hänen majesteettinsa kuningatar oli määrännyt kaikki aitat siirrettäväksi pois joen pohjoispuolen rannasta, sillä paikalle kaavoitettiin tontteja aatelistolle ja johtaville virkamiehille. Siirron tuli tapahtua hetimiten ja kenraalikuvernööri osoittaisi aitoille uudet paikat.**[58]** Neljä päivää myöhemmin ilmoitettiin, että pohjoisrannan aittojen siirto aloitettaisiin tulevana maanantaina kenraalikuvernöörin määräyksen mukaan. Mikäli joku ei siirtäisi aittaansa, sai kaupunkiin saapunut sotaväki repiä ja kaataa hänen aittansa.**[59]** Lisäksi porvaristoa käskettiin osallistumaan kuuliaisesti vahdinpitoon kenraalikuvernöörin määräyksen mukaisesti. Mikäli joku ei tekisi niin, rangaistaisiin häntä heti seuraavana päivänä.**[60]**

Toukokuun 6. päivä määrättiin, että ne, jotka eivät olleet vielä siirtäneet aittojaan, tekisivät sen seuraavaan päivään mennessä 40 hopeamarkan sakon uhalla, sillä kenraalikuvernööri alkaisi jakaa joen pohjoispuolelta uusia tontteja silloin.**[61]** Ainakaan Petter Thorwöste ei suorittanut siirtoa, sillä hänen aitastaan huomautettiin vielä 9. toukokuuta. Kenraalikuvernööri oli merkinnyt sen siirrettäväksi tulevaan maanantaihin mennessä ja hänen kreivillinen armonsa oli kärsimätön siitä syystä, ettei niin ollut jo tehty.**[62]**

Kaupungin aluetta uudistettiin myös rajaamalla se pysyvästi kaupunginaidalla. Samoihin aikoihin elokuussa 1639 porvaristolle luettiin kenraalikuvernöörin mietintö, jonka mukaan kaupunginaita revittiin luvatta joka vuosi avoimeksi ja pystytettiin sitten uudelleen. Kuvernööri oli päättänyt kaivattaa aidan koko kaupungin ympärille kerralla. Jokaisen porvarin tuli osallistua siihen osaltaan ja talonpojat tekisivät sitten työn loppuun. Jos kaupungissa oli irtainta väkeä, tuli heitä käyttää aidan pystyttämisessä.**[63]**

Olaus Gangiuksen omakätisesti kirjoittaman päiväyksen ja nimikirjoituksen muodot toistuvat pohjapiirroksessa, joten pidän todennäköisenä, että hän on laatinut myös sen. KA 7155, 163.

Pohjapiirroksen ei ole merkitty tekijää tai laatimisaikakohtaa, mutta siinä on sellaista käsialaa, jota on mahdollista verrata sellaisten Turussa kyseisenä aikana vaikuttaneiden henkilöiden käsialoihin, jotka olisivat olleet kykeneviä laatimaan tällaisen ammattimaisella kädellä tehdyn piirroksen. Piirros on edellä

esitettyjen oikeudenkäyntipöytäkirjojen perusteella laadittu todennäköisesti vuosien 1637 ja 1640 välisenä aikana. Turussa vaikutti tuona aikana ainakin kaksi maanmittaria ja lisäksi Tukholman kaupungininsinööri. On myös mahdollista, että kaupunginkirjuri olisi osannut laatia piirroksen. Piirroksen käsiala ei ole ainakaan Herrainkulman kartan laatineen henkilön (Torstensson) käsialaa. Se ei muistuta myöskään Anders Strängin käsialaa. Kun vertaa lähinnä onnenkantamoisena löytyneen Olaus Gangiuksen nimikirjoitusta ja päiväystä pohjapiirroksen tekstiin ja numeroihin, voi niiden todeta olevan yhtenevät, kuten myös Aalto yliopiston arkkitehtuurin historian professori Panu Savolainen katsoo. Siten piirroksen olisi laatinut maanmittari Olaus Gangius, jonka apuna on ollut Turun raadin asiantuntevia jäseniä.

Lähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Läänintilit

Turun ja Porin läänin tilejä
Maskun kihlakunnan tilit KA 7155 (1636)

Raastuvanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat

Turun kämnerinoikeuden pöytäkirjat z:171–z:174 (1640–1650)
Turun raastuvanoikeuden tuomiokirjat z:4–z:11 (1634–1640)

Turun kaupunginarkisto (TKA)

Turun maistraatin arkisto
Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjat TRO BIa 5– 33 (1633–1663)

Kirjallisuus

Kallioinen, Mika 2000: *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. SKS. Bibliotheca Historica 59. Helsinki.

Möller, Sylvi 1954: *Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella*. Historiallisia tutkimuksia. Suomen Historiallinen Seura. XLII. Helsinki.

Nyholm, Leo 1997: Trummel. Genos 68, Suomen Sukututkimusseuran Aikakauskirja. s.1.

Ranta, Raimo 1975: *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Nide II. Turku.

Taussi Sjöberg, Marja 1996: *Rätten och kvinnorna. Från släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-talet*. Atlantis. Stockholm.

Tollin, Claes 2021: *Sveriges kartor och lantmätare 1628 till 1680. Från idé till tolv tusen kartor*. Kungl. Vitterhets och Antikvitets Akademien. Handlingar Antikvariska serien 58. Skrifter utgivna av Riksarkivet 43. Italgraf media. Stockholm.

Toropainen, Veli Pekka 2016: *Päättäväiset porvarskat. Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623–1670*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales universitatis Turkuensis. Sarja C osa 419. Turun yliopisto, Turku.

Toropainen, Veli Pekka 2014: *Valtaporvari Thomas Trällin perhe Turussa 1630-luvulta 1730-luvulle. Barokki – Barock*. Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja 25. Sirpa Juuti ja Kari-Paavo Kokki (toim.).

Lahti.

Toropainen, Veli Pekka 2006: Turun porvariston keskinäiset verkostot vuosina 1549–1660. *Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja 47*. Helsinki.

Toropainen, Veli Pekka 2001: Porvarisvaimo Karin Hakola ja hänen perheensä 1500- ja 1600-lukujen Turussa. *Genos 4•2001. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja. Vuosikerta 72*.

[1] RA (Stockholm, Marieberg), Strödda accessioner 39:1, K. G. Lagerfelts gåva 1960, No 4. Kartavd. m., form. Åbo stad (Åbo o: Björneb.) Borgargårdar. 1600-tal. mitt; Toropainen 2006, 238–239. Vuonna 1638 laaditussa kaupanjaotuksessa, jossa jokaisen porvarin tuli ilmoittaa itselleen vain yksi porvariselinkeino, ilmoitti Watson ammatikseen oluenpanija, Klockgjutare krouvari ja Trumbell tukkukauppias.

[2] Ranta 1975, 87.

[3] Möller 1954, 171. Jakob Trumbell toimi myöhemmin Petter Thorwösten asioiden hoitajana Oulussa ja Pohjanmaalla.

[4] Toropainen 2014, 132–133.

[5] KA z:171, TKO 16.8.1641, sp

[6] TKA TRO BIa 33, 11.4.1663, 175–176.

[7] TKA, TRO BIa 5, 19.7.1633, 99.

[8] KA z:8, TRO 28.5.1638, 135.

[9] Nyholm 1997, 171–172.

[10] Möller 1954, 70; Ranta 1975, 869–871; Taussi Sjöberg 1996, 9–10.

[11] TKA, TRO BIa 8, 21.3.1636, 37v. Sune Olofssonin vaimokin teki kauppamatkoja markkinoille.; Kallioinen 2000, 66–68.

[12] Toropainen 2001, 201–211.

[13] KA z:174, TKO 13.9.1650, sp.

[14] KA z:7, TRO 28.6.1637, sp.

[15] KA z:7, TRO 20.11.1637, sp.

[16] KA z:8, TRO 13.1.1638, 2.

[17] KA z:8, TRO 15.1.1638, 9; KA z:8, TRO 22.1.1638, 19; KA z:8, TRO 26.2.1638, 40.

[18] KA z:8, TRO 15.1.1638, 9; KA z:8, TRO 22.1.1638, 19.

[19] KA z:8, TRO 13.1.1638, 2.

- [20] KA z:8, TRO 26.2.1638, 39.
- [21] KA z:8, TRO 26.5.1638, 128.
- [22] KA z:8, TRO 15.10.1638, 304.
- [23] KA z:8, TRO 12.11.1638, 341.
- [24] KA z:8, TRO 21.11.1638, 350.
- [25] KA z:9, TRO 23.1.1639, 15–16.
- [26] KA z:9, TRO 11.5.1639, 135.
- [27] KA z:9, TRO 19.5.1639, 144.
- [28] KA z:9, TRO 1.7.1639, 203.
- [29] KA z:9, TRO 8.7.1639, 224.
- [30] KA z:10, TRO 18.9.1640, 380–381.
- [31] KA z:11, TRO 23.11.1640, 89.
- [32] KA z:8, TRO 26.5.1638, 128.
- [33] KA z:8, TRO 12.11.1638, 341.
- [34] KA z:8, TRO 12.11.1638, 341.
- [35] KA z:9, TRO 23.1.1639, 16.
- [36] KA z:9, TRO 1.7.1639, 204.
- [37] KA z:9, TRO 3.7.1639, 211.
- [38] KA z:9, TRO 8.7.1639, 224.
- [39] KA z:11, TRO 21.10.1640, 30.
- [40] KA z:11, TRO 26.10.1640, 37.
- [41] KA z:8, TRO 12.9.1638, 260–261.
- [42] Toropainen 2016, 306. Liite 2.
- [43] KA z:171, TKO 15.4.1641, sp.
- [44] Toropainen 2014, 129–141.
- [45] Ibid.
- [46] Ibid.

[47] Ibid.

[48] Ibid.

[49] Ibid.

[50] Ibid.

[51] Ibid.

[52] KA z:4, TRO 15.9.1634, sp; Tollin 2021, 66, 71.

[53] KA z:171, TKO 30.10.1640, sp.

[54] KA z:172,

[55] KA z:171, TKO 11.6.1641, sp.

[56] Ranta 1975, 28–32.

[57] Ranta 1975, 32–33.

[58] KA z:10, TRO 25.4.1640, 200.

[59] KA z:10, TRO 29.4.1640, 214.

[60] KA z:10, TRO 29.4.1640, 214.

[61] KA z:10, TRO 6.5.1640, 219.

[62] KA z:10, TRO 9.5.1640, 231–232.

[63] KA z:9, TRO 25.8.1639, 253–254.